

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnicijemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrto leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrto leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

~ V Ljubljani v sredo 13. oktobra 1869. ~

Gospodarske stvari.

Kaj je namen umnega plemenjenja in kaj o tem skušnje učé?

Namen umnega plemenjenja je, da si gospodar priredi dobre in lepe živine, kakor je potrebuje za svoje gospodarstvo. Navadno je gospodarjem bolj vstrebano z dobro živino, kakor z lepo: če pa zamore oboje zediniti, je pa tolikanj bolje. Lepota se tudi rada vjema z dobroto, in tako gospodar, ki potrebuje težke živine, močnega konja imenuje lepega, čeravno ni izdelan v vsem životu po razmerah žlahnega Arabca. Dobra živina je mnogokrat tudi lepa, zlasti kar vprežno živino zadeva, ker tista naprava in postava glave, vratú, hrbta, križa in nog, ki dela konja lepega, ga dela večidel tudi dobrega.

Priredba lepe in dobre živine se opira na stanovitno postavu natore, po kateri se lastnosti starišev prenašajo na otroke. Kakor stariši, tak otrok — to je pravilo, ki večidel velja, čeravno ne vselej.

Umnim gospodarjem je tedaj na voljo dano si izrejevati dobro in lepo živino, če le hočejo in tudi morejo umno ravnati v živinoreji. Kakor si gospodar zamore zaploditi le lepo in dobro sadje v svoj vrt, v katerem so poprej edine lesnike bile, ravno to zamore tudi gospodar v svojem hlevu doseči, — pa cepiti je treba drevje, ga požlahnovati, mu streči pridno in prilivati itd. Kakor na vrtu, tako v hlevu! Brez uma in pridnosti ne bo nikjer in nikoli nič.

Očiten izgled resnice te so nam mnogotere dežele, ki so jo na visoko stopinjo pripravile z umno in skrbno rejo živine. Kaj mislite, da so Angleži od nekdanj take konje, Švajcarji in Štajarci od nekdanj take goveda imeli? Nikarte? Vemo, da veliko in največ stori rod, zrak, živež — pa vsega vendar ne, in Španjce, ki so nekdanj imeli najžlahnejše merinoške ovce, so poslednji čas že prekosili Saksonci.

Očiten izgled, koliko je ležeče nad umnim plemenjenjem, nam je tudi človeški rod. Kako močen in čvrst je bil nekdanj, — kakošen pa je sedaj in kakošen še bo, ako se v dovoljenji zakonskega stanú ne bo nič gledalo na telesne lastnosti. Če nektero nevesto in nekterega ženina pogledamo, moj Bog! kakošna sta! v bolnišnico ju poslati bi bolj pametno bilo, kakor jim pravico dati, ljudstvo množiti. Iz tute bo le tuta, in iz pokveke bo le spet pokveka. In tako hira rod za rodom, in nemožen na trupu je nemožen tudi v duhu. Tù se tudi očitno vidi, kaj je iz tega, ako se „vse križem“ pari.

Skušnje mnogih let in mnogih dežel so o prenašanji životnih lastnosti starišev na mlade učile sledeče:

1. Na očetih je pri plemenjenji res veliko in naj-

več ležeče, pa vendar ne vse, tudi matere premorejo veliko.

2. Po očetu se izdeluje večidel sprednji del života, koža in dlaka, in sploh vnanjstvo, — po materi pa bolj zadnji del života, velikost mladega in pa notranjstvo, to je, kri, iz ktere se dela meso, mleko, mast, volna itd. in pa duh. Očiten dokaz tega nam je mula; mula je otrok matere kobile in pa očeta osla; poglej jo in vidil boš, kako ji pri glavi osel vùn gleda, — in da je velika kot kobilica itd. Zato je pa tudi znano, da se manjša živina možkega spola po večji ženskega spola večja naredi in zlejša. Zato, če hočeš dobro molzno kravo imeti, je treba, da ni le krava (mati) dobra mlekarica, temuč tudi bik (oče) mora biti sin dobromolzne matere.

3. Če bolj stanovitne, po mnogih rodovih nepremenljivo podedovane lastnosti imata oče ali mati, toliko gotovejše je, da tista stanovitna kri se bo prelila tudi v mladino. Če ni živina prave utrjene korenine, se bojo tiste dobre lastnosti, ki jih ima, rade pogubile. Zato tudi pri živini po pravici velja hvala, če zamoremo reči: „to je še živina stare korenine“.

4. Če sta si oče in mati bolj razločna med sabo, toliko slabeja bo mladina in toliko težje je, dobre ali žlahne lastnosti ene strani spraviti v mladega. Oče in mati si morata v telesnosti enaka biti, potem bo lahko tudi mladina taka; namesto da bi živinorejec z različnimi stariši si zboljšal rod, ga bo še večkrat spačil; tako, na priliko, je znano, da žlahni ovni z grobimi ovci naredé mlade, katerim se volna „cvirna“, da skor ni za nobeno rabo.

5. Napake in bolezni starišev se pokažejo včasih še le v poznejšem rodu; včasih v prvem ni nič videti tiste napake, ki jo ima oče ali mati, v tretjem ali četrtem pa. Tako tudi nekteri otroci niso ne očetu ne materi podobni, dedcu ali babici (stari materi) pa.

6. Od premladih slabih, pa tudi od starih slabotnih mater, pravijo, da rodé posebno rade mlade možkega spola, nasproti pa po mladih slabih očetih pride več mladine ženskega spola na svet.

7. Sploh je število možke in ženske mladine si zelo enako, tako, da ne moremo ravno reči, da bi prišlo več živine možkega spola na svet kakor ženskega.

Domovina mnogovrstnih sadežev.

Marsikteri izmed naših sedanjih kmetičev bi rad vedel in izvedel: od kod je prišel k nam ta ali uni sadež, o katerem prosto ljudstvo misli, da je naš že od nekdanj. — Hočem jim tedaj vstreči in jim za kratek čas navesti domovino nekterih imenitnejših in nam zelo potrebnih sadežev.

Jabelka so prišla iz Sirije in Egipta na Grško, od tod pa na Laško in iz Laškega so se razširjala naprej po svetu. Rimci so jih poznali le 29 plemen, in tisto drobno jabelko, ki se še dandanašnji „Api“ imenuje, zasadil je „Apij“ na Laško.

Češplje ali slive so v Siriji ali Armeniji doma; ob času križarskih vojsk so jih zaplodili na Francosko in Nemško. Tista sliva, ki se še dandanašnji „damaščanka“ imenuje, doma je iz mesta Damaska. Nekdaj so iz jutrovih dežel le samo suhe slive v Evropo vozili.

Črešnje so dobili najpoprej v Rim iz Ponta v mali Aziji. Neki „Lukul“ jih je 100 let pred Kristusovim rojstvom iz azijskega mesta „Cerasus“ prinesel v Rim; od tod se v latinskem jeziku še dandanašnji črešnji „cerasus“ pravi. Leta 40. so prišle črešnje na Angleško. — LAVOROVE ali lorberjeve črešnje so se imenovalle tiste prijetno grenkljate črešnje, ktere so Rimci cepili na lavorjevo drevje.

Hruške so najboljše prišle iz Aleksandrije, iz Numidije, Sirije in Grškega. Plinij jih je poznal že 34 plemen. Tiste prijetno-dišeče hruške, ki se „bergamote“ imenujejo, so prišle še le ob času križarskih vojsk iz Perzije ali Turčije v Evropo. — Bergamot je turška beseda in se po našem pravi: „kneginja“.

Breskve smo prejeli iz Perzije; ob času imenitnega latinskega pisatelja „Plinija“ je bilo znano, da so breskve v Perziji strupene, da pa zgine ta strup iz njih, kedar se presadijo v tuje bolj severne kraje. Breskvova jederca tudi pri nas niso brez strupa, in sicer tistega, ki se „pruska kislina“ (Blausäure) imenuje.

Marelisce so v Aziji doma. Kakih 40 let pred Kristusovim rojstvom so prišle v Rim, in od tod so se razširile dalje po svetu. Najprva murba na Francoskem je bila h koncu križarskih vojsk blizu „Moutelimarta“ vsajena; še dandanašnji varujejo hvaležni Francozi to murbo, ker iz njenega semena pridelana drevesa donajajo vsako leto črez 100 milijonov frankov za svilo, ki se na Francoskem prideluje. Leta 1564 je vrtnar Franc Praukat prve murbe zasadil okoli mesta Pariza, katerih se je že leta 1606. štelo blizu 4 milijone dreves.

Oreh so ob času rimskih vojsk iz Perzije prinesli v Rim; od kodar tudi ime „laški oreh“ (wälsche Nuss). — Veliki orehi so iz Ponta, zato se tudi imenujejo „pontiški orehi“. — Ali takih orehov vendar ni nikjer drugod, kakor jih imajo Rusi v Krimu. — Najslavniši velikan stoji po popisu A. žl. Grimm-a v dolini Bajdarski poleg Balaklave. Starosti tega oreha cenijo nekteri na več 1000 let, in morebiti so že grški naselniki s sadjem njegovim kupčevali v Rim. Vsako leto nosi 70 do 100.000 orehov; lastnina je peterih družin, ki vsako leto mirno delé med seboj bogati pridelek. Blizu tatarske vasi „Partenit“ so neki tudi taki velikani, katerih sad redi eno ali dvoje tartarskih rodovin. Pravijo tudi, da meri obsežek takega drevesa po 20 črevljev in da znaša pridelek vsako leto po 150 do 200 tolarjev.

Mandelno drevo raste divje v Aziji in Afriki, iz Grškega smo dobili mi k nam prve mandelne.

Pomaranče so rastle nekda le v Mediji in Perziji, znane pa so že silno dolgo. Že pesniki starodavnih časov so stavili njih domovino v vrte „Hesperid“ v Afriki, to je, v vrte tistih 3 Vil, od katerih pravljica pripoveduje, da so v vrtu Juninem varovale „zlata jabelka“, ki brž ko ne so pomaranče bile. Prvotno drevó naših evropskih pomaranč, pravijo, da še stoji v vrtu grofa „Lovrenca“ v Lizaboni; leta 1548. je bilo ondi vsajeno z več drugimi vred, ki jih je Janez de Kastro iz Indije v Evropo prinesel; pa vse druge so vsahnile, samo to drevo je ostalo.

Limone ali citrone so tudi kakor pomaranče, prišle iz Medije in Perzije.

Kutine so tudi v jutrovih deželah doma; iz Kandije ali Krete so prišle na Grško, odtod pa na Laško. Smokve ali fige so iz Azije, pa tudi iz Afrike prvič prišle na Grško. Na Francosko jih je prvi prisadil cesar Julijan Odpadnik, ko je še namestnik v Galiji bil. Plinij tudi piše, da na bregu kaspiškega morja je eno figovo drevo vsako leto po 270, in še včasih več mernikov smokev rodilo.

Lešniki debelejši so prišli iz Ponta na Grško in Laško, in od ondod k nam; pri nas pa so se kakor vsaki drugi azijatiški sad zavoljo mrzlejega podnebja v drobnejše sprevrgli.

Dine so iz južne Kalmukije k nam prišle.

Buče ali tikve so iz azijatiškega Rusovskega.

Rdeče grozdiče ali ribezelj je iz Grškega otoka „Zante“ v 16. stoletji na Angleško zaplodeno bilo.

Akakija je v južni Ameriki doma, in se je odtod zaplodila po vseh delih svetá.

Redkev je v Kini doma.

Česnek je iz Azije, in česnik (Schnittlauch) iz Sibirije na Rusovskem k nam prinesen.

Špinačo nahajamo leta 1351 prvikrat med postnimi meniškimi jedili.

Čebula je iz perzijske dežele „Kilan“ v naš del sveta prinesena. V domovini njeni vaga ena čebula po 3 funte. Na amerikanskem otoku „Hispaniola“ imenovanem, rastejo čebule po eno ped dolge.

Lan je neki iz južnih goratih krajev Evrope prvič prišel na Šlezko; zato že od nekda sloví šlezko platno.

Konoplja se je iz izhodnje Indije zaplodila v Evropo.

Bombaž ali pavola je prišel po Feničanih in Kartaginčanih v Evropo. Na Nemškem so ga predli že v 10. stoletji.

„Besed.“

Zgodovinske stvari.

Odkod bi Slovenci prišli v dežele nekdanjega Norika? *)

Spisal Davorin Trstenjak.

Vprašanja, odkod bi Slovenci, ktere po gotovih sporočilih že leta 595. po Kristusu po vseh stranéh nekdanjega Norika naseljene najdemo, prišli, ni še noben zgodovinar rešil.

Vsak narod ima povesti, kje je njegova zibelka stala, — noriški Slovenci, kateri so ohranili v narodnih pravljicah in pesmah še važne življe svojega poganskega bogočastja, nimajo ne ene povesti o svojej prvi domovini. Muhar misli, da so Slovane v pokrajine današnjega Avstrijskega, Štirskega, Koroškega in Kranjskega pripeljali Obri okoli leta 592. do 595. Al to ni mogoče. Obri so l. 562. skoz pontijske ravnine prišli do Dunaja, in so si iztočne Slovence (Ante) podvrgli. Od iztočnih Slovencev toraj ni mogoče bilo nikakošno odcepljenje. Tudi bi ne bila mogla, ako bi se kakošna betva bila odtrgala in pred Obri zbegnila, v krajine noriške, ker morala bi bila predreti zemljo Herulov, Gepidov in Longobardov, in premagati prve stanovnike Noričane, kateri še so v oni dōbi, kakor gotovi viri sporočujejo, v Noriku stanovali.

Leta 566. so začenjali Longobardi se z Obri pogajati zarad odstopa zemlje, v kateri so prebivali — ravnine Potisja — in zarad pobojevanja ljutih priseženih sovražnikov Gepidov. Leta 568. se Longobardi pod Alboinom vzdignejo na pot v Italijo, ko so s pomočjo

*) Sestavljeno po točnih virih bizantinskih pisateljev in pa Pavlu Diakonu, Einhardu in drugih. Pis.